

7835
АД. СТАНКЕВІЧ

МІХАЛ ЗАБЭЙДА-СУМІЦКІ
і
беларуская народная песьня

1911

7

1911
1912
1913

1914

1915

06
10

АД. СТАНКЕВИЧ

Міхал Забэйда - Суміцкі

і

беларуская народная песьня

СР. 15
нач. изд.

048016
72. урр
321/37 рр
Львів. Бібліотека
АН. УРСР

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВ.-Я. ім. ШЕВЧЕНКА
Львів

ВЫДАЊНЕ „КАЛОСЬСЯ“ — — — ВІЛЬНЯ 1938 Г.

Міхал Забэйда-Суміцкі

* * *

1. Таёмна-жудасны абраз прадстаўляе неба ў непагодлівы час, калі снуюцца па ім грозныя хмары і цалком засланяюць сабой і месяц і зоры. Неправідная цемра муча фізічнае вока чалавека, якое праз гушчыню хмар ня бача нічога, а бачыць і жадае і мусіць, бо такая яго прырода. І колькі-ж бывае радасьці для вока, калі бура міне і вецер хмары прагоне, а на небе ўзноў заз'яюць мігатлівыя, бязлікія зоркі, вясчункі лепшага часу, вясчуньні пагоды.

Нешта падобнае дзеецца і ў сьвеце духовым чалавека. Нехапы інтэлектуальныя і маральныя ў душы чалавека, як цёмныя хмары, засланяюць яго кругазор — духовую ўяву, а перамога іх і дапаўненьне дадатнімі духовымі вартасьцямі, як зоры, нясуць пачуцьцё сьвятла й радасьці.

Ня інакш дзеецца і ў жыцьці кожнага народу. Ягоны сон і дрэмка, яго нацыянальная нясьведамасьць — гэта сапраўды цёмныя хмары, што закрываюць прад ім належны яму ягоны жыцьцёвы шлях, спыняюць яго гістарычны культурны працэс і адымаюць яму творчую радасць і паўнату жыцьця. І кожны праяў у народзе нацыянальнай сьведамасьці, асабліва ў даравітых і таленавітых сынох народу, — гэта тыя зоркі, што асьвячаюць народны небасхіл, вясцяць яму сьветлае жыцьцё і паказваюць на адпаведныя для яго шляхі ў ягонай культурнай падарожы.

Гэтыя даравітыя і таленавітыя сыны народу, гэныя яго зоркі, — гэта яго вучоныя, паэты, пісьменьнікі, рожнага роду іншыя мастакі: сьпевакі, музыканты, маляры, плястыкі і інш. а так-жа ідэйныя і самаахвярныя барацьбіты — палітыкі, дзеячы і ім падобныя.

І на беларускім нацыянальным небасхіле яўна бачым, як усьцяж паяўляюцца новыя й новыя таленты, новыя нацыянальныя зоркі, якія зганяюць з павек народу сон, абуджаюць яго да нацыянальна-сьведамага жыцьця, пачуцьцём нацыянальнай сьведамасьці, як соцыяльнай вязай, спалучаюць яго ў адну сьведамую цэласць і, авееную нацыянальнай сьведамасьцяй, пабуджаюць волю народу да творчага дзеяньня, да барацьбы з цемрай ў імя сьветлых, жыцьцёвых ідэалаў.

Аднэй з такіх новых зорак на беларускім нацыянальным небасхіле ў Польскай дзяржаве зьяўляецца ад некалькіх ужо гадоў мастак-сьпявак Міхал Забэйда-Суміцкі. Слухаюць яго сьпевы не Беларусы і бачаць у ім, — аб чым сьцьвярджаюць публічна — мастака сьпевака высокай маркі, мастака-сьпевака з Божай лас-

кі. Слухаюць яго Беларусы, асабліва беларускую народную песню: асабіста-беспасрэдна, праз радыё ці з пліткаў патэфону і... захопліваюцца, бо чуюць і бачаць вухам душы сваей у гэтай песні вялікі свой культурны скарб, частку душы сваей, якая на-паўняецца красой і ажывае да паўнейшага і лепшага жыцця, калі гэнай душы датыкаюць тоны беларускай песні, што льецца з грудзей мастака-сьпевака М. Забэйды.

* * *

2. У прыродзе ня роўнасьць, не аднолькавасьць, але рожна-роднасьць існуе, а нават і рожнавартаснасьць. Так напрыклад, апрача звычайных нашых шаракоў каменьняў і апрача звычайнай жалезнай руды, існуюць так зв. дарагія і высокацэнныя каменны і мэталы. Падобную рознаякасьць і рознацэннасьць спатыкаем і ў жыцці чалавечым. Адных прырода-маці абдарыла дарамі-талентамі дужа багата, другіх менш шчодро, а іншых сусім скупа. Але й тыя, што багата абдараваны дарамі, незаўсёды аб гэтым ведаюць, незаўсёды могуць выявіць свае дары і падзяліцца імі з іншымі, а так-жа й са стараны людзі незаўсёды гэтыя дары могуць ўгледзіць, належна ацаніць іх і памагчы іх разьвіцьцю. Такім чынам шмат розных, часта і дужа вялікіх, талентаў у людзей не выяўляецца сусім і гіне, або выяўляецца недастатчна. Выяўленьню талентаў і іх згубе дужа спрыяюць усе тыя абставіны, у якіх чалавек жыве: асабліва час са сваымі яму духоўнымі плынямі, якімі чалавек звычайна праймаецца, так ці інакш на іх рэагуе, і — асяродзішча, у якім чалавек жыве, з якім пастаянна стыкаецца і — так ці інакш — часта сусім нясьведама, паддаецца яму, праймаецца ім, або бунтуецца проціў яго.

Міхал Забэйда (па матцы Суміцкі) радзіўся на самым пачатку XX ст., у 1900 годзе, у беднай сялянскай сям'і ў сяле Шэйпакі, Косаўскага пав. Гэта ўжо беларускі этнаграфічны рубаж, а на рубяжох заўсёды крысталізуюцца даравітыя тыпы народу. З тэй-жа стараны паходзіць і Р. Шырма, ведамы працаўнік на ніве культуры беларускай песні і кіраўнік слаўнага Беларускага хору ў Вільні.

Навокал сябе падрастаючы Міхась бачыў расейскае, чужое яго душы вялікадзяржаўе, якое кідалася ў вочы ў царкве, школе, у паліцыі, войску і г. д., а так-жа бачыў і балюча адчуваў сялянскую соцыяльную крыўду, жывым прыкладам чаго былі чужыя нацыянальна двары, іх адносіны да сялян, асабліва да службова залежных ад іх парабкоў і агулам тая іх роль, якую яны, як асьвечаная і багатая кляса, праводзілі сярод чужога сабе беларускага народу.

Ня мог гэтага ўсяго ня бачыць і не адчуваць малады Міхась, асабліва калі скончыў пачаткавую мясцовую школу і ўжо вучыўся ў вучыцельскай сэмінарыі ў Маладэчне падчас сусьветнай вайны, якая такім страшным цяжарам звалілася на Бела-

русь і калі Вялікая Расейская Рэвалюцыя ўвесь стары, згніўшы грамадзкі лад, вярнула дагары дном.

Першыя 20 гадоў XX ст., гэта першыя 20 гадоў жыцця М. Забэйды, калі складаўся і аформліваўся яго характар. Тады быў гэта час назапашвання з аднаго боку вялікага запалу і энэргіі, як духовай, так і матар'яльнай у Расейскай Імпэрыі (навука, промысл) коштам „інародцев“, „іноверцев“ і соцыяльна акінутых кляс, а з другога — гэта час вялікага напружання большасці расейскай і не расейскай інтэлігенцыі і работнікаў, якія ставілі на карту ўсё, абы толькі вырвацца на шлях лепшага, вольнага жыцця.

Міхась Забэйда, мастак з натуры, уражлівы, мяккі, працавіты і інтэлігентны ўсё гэта, што навокал яго дзеелася, жыва й глыбока адчуваў, перадумваў, студ'яваў і, ня сьмела прабуючы загаду свайго таленту, выяўляў свае пачуцці і перажыванні ў песнях. Народныя беларускія песні, прадусім якія ён чуў ад сваёй маці, цягнулі яго і праймалі асабліва. Гэта душа будучага мастака ўжо тады, яшчэ нясьведама, адчувала беларускую народную стыхію, у якой, казаў-бы ў люстры, шмат чаго адбівалася, што ён, пры сваім разьвіцці, ужо ненавідзеў, або любіў. Словам, адрываючыся ад старога і становячыся на новы шлях падчас вайны і рэвалюцыі, М. Забэйда, між іншым, яшчэ падсьведама станавіўся ўжо на беларускі нацыянальны шлях. Спрыяла гэтаму так-жа і праца ў Вучыцельскай Сэмінарыі ў Маладэчне над беларускім народным фольклёрам, што хоць рабілася з мэтай русyfikатарскай, мела й дадатныя староны, бо спрыяла сэмінарыстам безпасрэдна і ў некаторай меры навукова, стыкацца з беларускай стыхіяй, ужо шмат шырэйшай, як родная вёска і як песня роднай маці. Далей нацыянальнаму пачуццю М. Забэйды спрыяла вайна і рэвалюцыя, праз якія дакаціліся і на Беларусь вялікія ілзальны самаазначэньня народаў.

Вось больш менш тая атмасфэра, якой аддыхаў Міх. Забэйда, вось больш менш тыя абставіны яго жыцця, у якіх ён жыў, вучыўся і разьвіваўся духова, вось больш менш тое, што спрычынялася да разбуджэньня й выяўленьня ня толькі агулам мастацка-сьпявацкага таленту ў яго, але так-жа выяўленьня таленту мастака-сьпявака Беларуса і што спрычынілася да таго, што М. Забэйда знайшоў самога сябе.

* * *

3. Прыведзімся бліжэй да жыцьцёвай „мэтрыкі“ М. Забэйды. Ваенная завярхуа адарвала яго ад роднай краіны і выкінула на шырокія ўсходнія прасторы быўшай Расеі. Пабываўшы ў беларускім Смаленску, трапіў у Пэнзу, у Барнаул на Сібіры і ўрэшце апынуўся аж у далёкай Манджурыі ў Харбіне. У гэтым часе скончыў ён вучыцельскую сэмінарыю, вучыцельскі інстытут і ўрэшце ў Харбінскім унівэрсытэце скончыў эканамічны аддзел юрыдычнага факультэту. Здабываючы асьвету, адначасна праца-

ваў ён як настаўнік у розных школах, а ўрэшце ў гандлёвай школе ў Харбіне.

Да сьпеву М. Забэйда меў пэцяг змалку. Аб сьпеве праз увесь час сваей моладасьці ён не забываўся ніколі. Вучачыся й зарабляючы на кавалак штодзённага хлеба, ён заўсёды знаходзіў крыху часу й для песні. Але да Харбіну сьпеў М. З. уважаў хутчэй забаўкай, культурнай і прыемнай разрыўкай, а ня мэтай свайго жыцця й вышэйшым прызваньнем. І толькі ў Харбіне М. З. свае дасюлешнія адносіны да сьпеву зьмяніў прынцыпова й сыстэматычна й грунтоўна пачаў працаваць, як над сьпевам, так і над музыкай агулам. Прафэсарамі яго ў гэтым былі: партнэрка Шалыпіна Юлія Плотніцкая, Мэттэр і Томашынская. У гэтым часе пачынае ён першы раз выступаць у Харбінскай Опэры, як саліст, у опэры „Евгеній Онегін“ — Чайкоўскага ў ролі Ленскага, у ролі князя ў опэры „Русалка“ — Даргомыжскага і ў ролі Леля ў опэры „Снегурочка“ — Рымскага — Карсакова.

У расейскай і кітайскай прэсе паявіліся галасы крытыкі, якія зразу М. Забэйдзі ацэньвалі, як вялікага сьпевака-мастака. Гэтак напр. пасля выступленьня М. Забэйдзі у „Евгеній Онегін“ Харбінская расейская „Зоря“ у № 300 з 1929 г. пісала: „Ему (М. Забэйдзе) отлично удалась сцена на балу у Лариных, но в сцене дуэли он превзошел ожидания.“ Узноўжа кітайская газэта „Гунбао“ ў тым-жа часе піша, што „чуткім музыкальным певец Забэйда стараецца осмыслить роль в мельчайших деталях и по возможности перевоплотиться при исполнении роли. Артист со временем наверное будет пожинать лавры на этом завидном поприще.“ Крытыка дужа трафная і аказалася прарочай.

М. Забэйда, як праўдзівы мастак і як інтэлігентны чалавек, хвальбы гэтай слухаў цьвяроза, не ўпіваўся ей і не спачываў на ляўрах. Ён крытычна адносіўся да крытыкі і праўдзівых яе старонь стараўся выкарыстаць для далейшага лёсу і разьвіцьця свайго сьпявацкага таленту.

У 1932 г. М. З. пакінуў Харбін і выехаў у Італію, у Мілан, каб там далей папрацаваць над сваім голасам. Працаваў ён там пад кіраўніцтвам ведамага прафэсара Фэрнандо Карпі. Дзякуючы здольнасьці і працавітасьці мастака, праца яго пашла тут значна ў перад. Прафэсар Карпі даў яму добрую рэкомэндацыю і ён дастаўся ў Міланскую Опэру. Італьянская музычная крытыка ацаніла яго ня толькі дадатна, але і высока. Так напр. афіцыйны орган Акадэміі Музыкі „*Giornale del arte*“ прыраўняў М. Забэйдзі з вялікай славы італьянскім тэнарам М. Скіпай, а так-жа з слаўным расейскім сьпеваком Л. Собінавым. Ня інакш да яго адносіліся і іншыя італьянскія крытыкі, маючы нагоду прыслухацца да яго сьпеваў падчас яго разьезду па Італіі. Гэтыя крытыкі трафна паказвалі на адну з галоўных выдатных старонь сьпеву Забэйдзі, гэта на яго сьпявачую інтэрпрэтацыю, на тое іменна, што ён паяе ня толькі голасам, але й душой. Напр. „*Corriere di Savona*“ пісала: „Тэнар Міхал Забэйда-

Суміцкі і гэтым разам пацьвердзіў здабычы з апошніх сваіх артыстычных падарожжаў. Ён здраджае ўражлівую душу мрыючага паэта, гэтак характэрыстычную для славянаў. Ягоны голас робіць уражаньне дасканальнага інструманту, які здабывае і чаруе слухачоў.

Прабыўшы ў Італіі бадай чатыры гады, М. З. у 1935 г. вярнуўся ў родны край, на Бацькаўшчыну, з якой роўна 20 гадоў быў у разлуцы. У Шэйпякох застаў старэнькую маці, з каторай пісьмамі ўсьцяж падтрымліваў лучнасьць і праз якую, як праз адзінае злучо, быў у жывым кантакце з беларускай стыхіяй. Пабыўшы на Бацькаўшчыне і выступіўшы з некалькімі канцэртамі, знашоў вялікае зацікаўленьне ў польскіх музыкальна-сьпявачых кругох і быў запрошаны ў Пазнанскую Опэру. Запросіны гэтыя сьпявак наш прыняў і выступаў там салістым, у галоўных ролях, у опэрах: „Галька“ — Манюшкі, „Рыголетто“ — Вэрдзі, „Сэвільскі цырульнік“ — Россіні, — „Фауст“ — Гуно, „Urgowadzenie z Setaju“ — Моцарта, „Юлій Цэзар“ — Гэндля, „Евгеній Онегін“ — Чайкоўскага і інш.

Аставацца аднак далей у Пазнані М. З. не жадаў. Яго цягнула ў большы мастацкі сьвет, на шырэйшыя сьпявачыя прасторы. Дзеля гэтага, калі скончыўся час яго ўмовы з Пазнанскай Опэрай, ён пераехаў у сталіцу Варшаву. Тут дае канцэрты, пье ў Польскім Радыё, выяжджае з канцэртамі на правінцыю, а такжа й заганіцу, як Рыга і Талін. У гэтым пэрыядзе свайго жыцьця і працы на сьпявачым грунце М. З. апрача вытрывалай далейшай шліфоўкі свайго таленту агулам, ён асабліваю зьвярнуў увагу на беларускую народную песьню, у якой выявіўся, як сапраўды вялікі і адзіны ў гэтым родзе мастак на беларускім небасхіле.

* * *

4. І што-ж, вярнуўшыся з далёкіх краёў і асеўшы настала ў Варшаве, мо' мастак наш спачывае на старых ляўрах, карыстаючы з тэй славы, якую ўжо здабыў за граніцай і якая ўжо цьвёрда ўстаноўлена? Не! Мастак наш свайго таленту ў зямлю не закопвае, а дасканаліць яго і далей разьвівае, робячы ўсьцяж новыя поступы. Слава яго, якой ён дазнае за свае сьпевы ў Варшаве, на правінцыі і за граніцай — гэта слава ўсьцяж дасканальнага і паступаючага ў перад таленту. Аб гэтым сьведчаць рэцэнзыі як у польскіх газэтах розных кірункаў, так і ў газэтах жыдоўскіх і расейскіх.

Асабліва захапілі варшаўскую польскую публіку выкананыя Забэйдай грэчанінаўскія беларускія народныя песьні на канцэрце ў Варшаўскай кансэрваторыі 27 лютага 1937 г., якія артыст быў змушаны паўтараць. Віленскае „*Slowo*“, даючы агляд рэпэртуару М. Забэйдзі-Суміцкага і яго выступленьняў у Варшаве і ў Пінску, між іншым пісала: „нязвычайная музыкальнасьць, пекны голас, вельмі добра апанаваны тэхнічна ўва ўсіх дынамічных сту-

пенях, надзвычай павабная вонкавая індывідуальнасць артыста і выразная інтэрпрэтацыя твораў з рознакімі настроямі, падымаюць артыста да праўдзівых нештотдзенных эстрадных з'яваў.

А вось што піша аб Забэйдавых песнях яго аднапаветнік, які першы парадзіў яму і памог ськірваць ягоны талент на беларускую песню, вышэй тут успамінаны, дужа заслужаны для беларускай сьпявачай культуры, Р. Шырма:

„Што-ж датычыць радыёвых канцэртаў Забэйды, то можна сьмела сказаць, што яны зьяўляюцца скарбам для Польскага Радыё. Такого сьпевака, такога выявіцеля народнай душы, асабліва ў народных песнях, — усёроўна польскіх ці беларускіх — у Польшчы нам не прыходзілася чуць. Нават праслаўлены Кепура не перадае і ня здоляе так далікатна выявіць усей глыбіні польскага народнага музыкальнага духу, як гэта ўмее зрабіць М. Забэйда-Суміцкі з польскімі народнымі песнямі. Калі ў Кепуры стыхія голасу забівае душу, зводзіць усё да нямецкае халоднасці, то ў Забэйды-Суміцкага наадварот — голас разам са словам служыць для выяўленьня ўсіх тых адценьняў, нават самых далікатных і тонкіх у перажываньнях і настроях, якія захаваны ў песнях.“ („Калосьсе“ № 2 (11) 1937).

Віленскае грамадзянства, як беларускае, так польскае і іншае бліжэй пазнала Забэйду, як сьпевака ў сьнежныя месяцы ў 1936 г. падчас сьвяткаваньня Беларускага Дня Культуры, а пасля вясной і ў сьнежны 1937 г. на канцэртах, ладжаных Беларускім Студэнцкім Саюзам.

Вясной мінулага году канцэрт М. Забэйды адбыўся ў Вільні 16.V. З гэтай нагоды ў польскай газэце „*Ślowo*“ (№ 135, 18.V.37) ведамы кампазытар і музыкальны крытык праф. М. Юзэфовіч пісаў гэтак:

„Канцэрт, сарганізаваны Беларускім Студэнцкім Саюзам УСБ, адбыўся ў запоўненай залі Сьнядэцкіх УСБ з нязвычайнай мастацкай удачай.

Гэтак удалы вынік быў перадусім дзеля таго, што ў канцэрце браў удзел ведамы ўжо Вільні малады тэнар *Міхал Забэйда-Суміцкі*, які здабывае штораз большы розгалас у розных эўрапейскіх краях. Яго мілагучны, дасканалы апанаваны голас, у спалучэньні з вялікай артыстычнай культурай, ёсць на ўслугах выкананьня, перасычанага беспасярэднім нутраным адчуцьцём зьместу твораў і іх настрою. Выразная і акуратная дыкцыя, у чатырох языках, узмацняла ўражаньне вельмі сымпатычнага і высока-мастацкага сьпеву. Усе прадукцыі былі на вельмівысокім мастацкім роўні, як небісаваныя, так — з прычыны спэцыяльнай папулярнасьці твораў, як арыя Ленскага — бісаваныя, якія выклікалі шчыры энтузіязм, выяўляны ў гураганных воплесках і многіх дарах кветкамі.“

Пасьля гэтага канцэрту пісала аб Забэйдзе як аб мастаку ў самых супэрлятывах так-жа прэса расейскае („*Русское Слово*“) і жыдоўская.

Сіріус, рэцэнзэнт-крытык з Русскага Слова,“ падчоркнуўшы М. Забэйдзі, як мастака-сьпевака агулам, з захопленьнем зварачваў увагу на яго, як на мастака-сьпевака беларускай народнай песьні. У гэтай галіне выкананьне М. Забэйдзі — піша Сіріус — зьяўляецца ўжо сапраўднай рэвэляцыяй: беларускую народную песьню ўздывае ён на вышыню, якая ня сьнілася ні яе тварцу-народу, ні яе навейшаму мастаку-гарманізатару. І трэба добра ацаніць асабістую шляхотнасьць артыста, які родную сваю песьню моцна трымае ў сваім сэрцы і нясе яе з сабой і на польскую і далей на эўропэйскую эстраду, ня гледзячы ні на якія перашкоды“... („Калосьсе“ кн. 3, 1937, артыкул М. С.— „На службе вокальнага мастацтва“).

А вось найсьвяжэйшыя галасы крытыкі польскай сталічнай прэсы. Пад канец лістапада 1937 г. у „Stowarzyszeniu Miłośników Dawnej Muzyki“ адбыўся вечар-канцэрт. „Express Poranny“ (Nr 330 28.XI.1937) аб гэтым так адзываецца:

„Bohaterem wieczoru wypadnie nam nazwać p. M. Zabejdę-Sumickiego, którego publiczność po prostu nie chciała wypuścić z estrady. Rzeczywiście jest to bardzo niepowszedni talent śpiewaczy: co za muzykalność, jaki temperament, ile humoru! Z przyjemnością wysłuchaliśmy całej grupy aryj włoskich (Carissimi, G. Gacini, Scarlatti, Giordani). Nareszcie tenor, który dba nie tylko o efekt wokalny, ale i o ekspresję!“

Аб выступленьні М. Забэйдзі на тым-жа канцэрце, у гэце „Nasz Przegląd“ (Nr 341; 1.XII.1937) ведамы музычны крытык, які піша пад крыптонімам М. Cent., вось што кажа:

„Prawdziwą radością dla wielbicieli „bel canta“ były pieśni włoskich mistrzów z XVII i XVIII stuleci w interpretacji p. Zabejdy-Sumickiego. Nareszcie zdając relację o występach miejscowych śpiewaków, można napisać coś o umiejętności prowadzenia głosu, świetnie upozowanego na masce, zwrotnego w falsetach, filowaniu i koloraturze. P. Sumicki jest wokalistą najlepszej próby: rozumie i kocha swój instrument. Każdy akcent ekspresyjny znajduje w jego wykonaniu doskonale techniczne i muzyczne rozwiązanie. „Mez-za voce,“ legato, crescendowanie dają słuchającemu prawdziwe zadowolenie estetyczne, nie budzą obawy o załamanie się w jakimś trudniejszym przejściu lub fermacie. W śpiewie p. Sumickiego ekspresja pasuje do objętości głosu, objętość odpowiada skali dynamicznej, dynamika — ekspresji. Tak jak to ma miejsce u każdego dobrego włoskiego śpiewaka, który niezależnie od gatunku głosu posiada umiejętność wydobywania z niego wszystkich możliwych odcieni barwy i ekspresji. Prawda, że głos p. Sumickiego nie należy do silnych. Ale jaka w nim elastyczność, śpiewność i finezja poddana regułom dobrego smaku i nieprzeciętnej muzykalności.“

Так, Забэйда — гэта вялікі сьпявачы талент, талент — да таго — жывы, які яшчэ ня скончыў расьці і разьвівацца. Докі-зам гэтага, апрача вышэйсказанага, служаць галасы сярод польскага музычнага грамадзянства, якія Забэйдзі, як мастака, вышэй

ставяць, як Кепуру, а так-жа доказам гэтага найсьвяжэйшае ў Вільні выступленьне Забэйды на канцэрце ўзнаў Бел. Студ. Саюзу 12.XII.37, на якім віленскае грамадзянства асабіста праканалася і аб сучаснай статыцы Забэйдавага таленту і аб яго далейшай дынаміцы. М. Забэйда як сьпявак-мастак апошняга свайго слова яшчэ не сказаў. Яно яшчэ ў перадзе. Яно выявіцца ў беларускай народнай стыхіі, у беларускай народнай песьні. Там — на наш пагляд — найвялікшая Забэйды будучыня, там яго праўдзівае прызваньне.

* * *

5. Асаблівасьцяй псыхічнай будовы кожнага чалавека зьяўляецца ягонае імкненьне да творства. Кожны чалавек, адпаведна да свайго культурнага разьвіцьця, нешта твора, нечым узбагачвае, паляпшае і прыхарашвае сваё жыцьцё. Вынікі такой творчай працы чалавека, хоць-бы яны былі і сусім малыя і нязначныя, агулам называюцца культурай.

Нешта падобнае дзеецца ня толькі ў людзкой адзінкі, але так-жа і сярод кожнай людзкой грамадзкай супольнасьці, сярод кожнай соцыялёгічнай адзінкі, як напр. народ.

Гэтае агульнае правіла псыхічнай будовы чалавека адносіцца так-жа і да беларускага народу. І наш народ, паслушны свайму творчаму інстынкту, нямапа даканаў у сваёй гістарычнай падарожы, як у галіне культуры матарыяльнай, так і духовай. Даволі хоць-бы толькі збольшага запазнацца з бібліяграфіяй з галіны беларускага народнага фольклёру, каб аб гэтым праканацца.

Часткай беларускай народнай культуры зьяўляецца беларуская народная паэзія, выражаная ў песьні. Частка гэта дужа багатая й рознародная. Польскія й расейскія галасы, якія яшчэ й сьняння можна пачуць аб паэтыцкай быццам убогасьці беларускай народнай песьні, належаць да легендаў, якія ў сабе ня маюць праўды.

Ведама, дагэтуль наша песьня мала распрацавана і мала дасьледжана. Згэтуль, відаць, гэтыя крыўдныя аб ей паяўляюцца легенды. Але й з таго, што маем аб нашай народнай культуры агулам (акадэмік Карскі, Насовіч, П. Безсонов, Малевіч etc.) можна ўжо непахібна судзіць аб тых вялікіх эстэтычных вартасьцях нашай песьні, якімі яна так арыгінальна і дзіўна багатая.

Вось-жа некаторыя для прыкладу галасы аб нашай песьні з 70—80-х гадоў мін. ст.: „Белорусскія простонародныя песні можна назваць безискусственным, но не лишенным изящества изложением чувств простого, необразованного народа при радостных, забавных, не менее как и при скорбных, печальных и неприятных обстоятельствах жизни человека.

Белорусскія песні очень многія составляют глубокую старину, из века в век устным единственно путем перешедшую

к нынешним простолюдинам, и эти старинные песни носят тип Славянского, а в особенности Кривичского племени..

Древность Белорусских песен ясно видна из следующих обстоятельств:

1) В песнях, распеваемых и ныне Белорусскими простолюдинами, оказываются слова совершенно вышедшие из употребления в живом простонародном говоре, как-то: бояре, боярочка, Лях—Поляк, Царь-город, шарварка, шестак и другие.

2) Выражаются древние воинские обстоятельства, напр.:

Едуць татарскія раци

Хочуць твайго каня ўзяці.

3) В старинных Белорусских песнях, и ныне употребляемых Белорусскими простолюдинами, выражается дух не крестьянского быта, а свободного и самостоятельного сословия и даже богатого, как-то:

Баяры (сваты) вароты аблягли,

Пасыпали золата па скам'і...

Чем древнее Белорусская песня, тем, кажется, более проглядывает в ней образованность и изящество творчества...

Поэтические красоты, которыми отличаются старинные песни, заставляют заключить, что Белорусское Кривичское наречие в старину было уделом не одного Белорусского простонародия, но и высшего класса народа, который не лишен был совершенного образования...

Во всех Белорусских песнях, и в особенности старинных, господствует тоническое стихосложение, в котором ударение главного в смысле слова подчиняет себе всех прочих слов слоги и ударения так, что белорусский стих состоит из пиррихий и сугубых амфибрахий, независимо от числа слогов. Напр. Камарочки мае.

Пад ім конік брое,

Капыцікам зямлю крое“.

(И. И. Носович — Белорусские песни:

предварительный взгляд на характер белорусских песен).

А вось яшчэ голас аб беларускай песні іншага даўнейшага даследчыка беларускай народнай духовай культуры, які кажа, што творства гэта ў свой час кіпела ўсёй сілай: „песнею и стихом, не широкими и не длинными, а в тысяче видов, с изящным и частию шутливым характером, оглашался весь этот видимый и невидимый образ жизни народной: довольно сказать, что Слово о Полку Игореве без нея убавилось бы на треть, что многое для целого славянского песнотворчества сгубло бы неясным и неполным без его наследия, даже в теперешних его остатках предлагающих читателю“. (И. Безсонов — Белорусские песни, Москва 1871: В объяснение к изданию).

А калі да гэтых галасоў дададзём усё тое, што для беларускай народнай песні зрабілі сучасныя кампазытары (Галкоўскі, Грэчанінаў, Евец, Уладзімірскі і інш.) і Рыгор Шырма з сваім

хорам, — дык можам мець абраз поўны і цалком пазытыўны што да эстэтычнай, паэтыцкай вартасці нашай народнай песні.

Аднак далейшы развой гэтай песні, як і агулам далейшы развой культуры беларускага народу, як ведаем, у пэўным часе спыніўся. Чужыя зайздросныя багі забраліся на беларускі Алімп, прысабечылі сабе беларускія культурныя скарбы, а чаго прысабечыць не ўдалося, — на тое палажылі калдунскія свае пяхаці і паставілі свае стражы, каб з гэных скарбаў далей ня можна было карыстацца. Але дарма!

Грэцкі Зэус агулам часта крыўдзіў людзей, а найбольш тым, што зайздросна сьцярог нябеснага агню і не даваў людзям сьвятла й цяпла. Промэтэй ня сьцерпіў гэткай людзкай крыўды і ўкраў ад Зэуса нябеснага агню і надзяліў ім людзей. Пайшло на зямлі жыцьцё — сьветлае, цёплае, радаснае, творчае! А Промэтэй пачаліся цяргеньні. За яго адвагу і любоў да людзей Зэус прыкаваў яго да скалы Каўказу. Штодня прылятаў каршун і выядаў яго печаньні, але гэтыя ўсцяж адрасталі і Промэтэй цяргеў і нябеснага агню варочаць Зэусу, чаго той дамагаўся, ані думаў. Цяжкія былі цяргеньні, але Промэтэй пацяшаў сябе радасьцямі людзей, а сам усцяж цяргеў. Але ўрэшце знайшоўся магутны волат — ягоны і людзей староньнік, — які разьбіў Промэтэевы аковы.

Промэтэізм — самаахвярная барацьба за культуру й сьветлае шчасьце беларускага народу — ёсьць у нас зьявішча пэўнае, сьцьверджанае. Пашыраньне і паглыбленьне ідэі Промэтэізму — так-жа факт ясны і канкрэтны. Доказам гэтага прадусім нашы песьняры-паэты. Доказам гэтага так-жа паэт свайго роду: сьпявак-мастак М. Забэйда. На беларускім сьпявачым Алімпе ён першы сапраўды адыграў роль Промэтэя: ён, ня гледзячы на закліццці даўнейшых і сучасных варожых нам калдуноў і варажбітоў, здабыў ключ да беларускіх народных песняў, і адчыніў народу да іх доступ, здабыў той сакрэтны агонь, якім умее так асьвяціць і разагрэць народную душу, што яна, калі нават дагэтуль і спала, дык кідае свой сон, будзіцца да глыбейшага, сьведамага жыцьця, бача сваю мінуўшчыну, знаходзіць сябе самую і станавіцца на свой далейшы гістарычны, ужо нацыянальны, творча-культурны шлях.

Лёс Промэтэя тасуецца да М. Забэйдзі нават і ў дэталях. Праўда, каршун у даслоўным значэньні не выядае яму печаньняў, але за адабраны ад чужых багоў сакрэтны агонь, які дае доступ да беларускай народнай душы і які гэтак магутна накіроўвае гэту душу на яе — прарваны гісторыяй, — сьведомы нацыянальны шлях, як-жа многа беларускі Промэтэй мусіць зносіць рознага роду жыцьцёвых труднасьцяў! Аднак, чуючы прызваньне карыстаць з свайго сакрэтнага доступу да скарбаў беларускай песні і чуючы прызваньне гэтымі скарбамі, гэным нябесным агнём, які носе ў сваім сэрцы, надзяляць беларускі народ, прызваньне гэта сваё ён спаўняе пагеройску.

У чым жа сутнасьць прызваньня таленту М. Забэйды на высокім беларускім Алімпі? У тым, што ён адчуў і зразумеў у беларускай песьні беларускую народную стыхію і выконваючы яе, як сьпявак-мастак, раскрывае яе арыгінальную красу, узносіць яе на п'едэстал культуры і паказвае яе ўсяму сьвету. З беларускай песьні наш М. З дабывае праўдзівую народную душу. Тое ўсё, што вякамі накладалася ў душы нашага народу: яго боль, сум, трывога, радасьць, надзейныя лятуценьні, — сьпявак наш памастацку адтварае з дзіўнаю дакладнасьцю і з ня менш дзіўнаю — беларускаю характэрнасьцю. Ён пяе сваім лірычным, шчыра-сардэчным голасам, і п'янае перажывае, а дзеля гэтага ён пяе ня сам, а праз яго казаў-бы пяе народ беларускі. Беларускія сяляне і сялянкі, пачуўшы сваю народную песню ў выкананьні М. З. з пліткаў патэфону, пачуўшы яе так цудоўна прыгожай, даслоўна плачуць шчыраю сьлязою. Так, хто ўважна й умела паслухае беларускай Забэйдавай песьні, той перажывае з народамі яго салодкае і горкае жыцьцё, выражанае ў мастацкай форме. У гэтым найбольшая сіла яго таленту і найбольшая заслуга прада народам.

І гэтакаму роду талент і прызваньне, як у М. Забэйды, гэта на беларускім культурным небасхіле нешта сусім арыгінальнае і новае. Як гэткі, ён першы ў беларускім жыцьці ў Рэчыпаспалітай Польскай і першы ў тым-жа беларускім жыцьці і ў БССР. У гэтай апошняй, у некаторых сьвятлейшых момэнтах яе існаваньня на грунце беларускай песьні і музыкі зроблена шмат, але савецкія беларускія мастакі, будучы ўсьцяж пад дыктатурай ня толькі палітычнай, але і культурнай марксістка-матар'ялістычнага догматызму, ніколі ня мелі магчымасьці спрабаваць сваіх сіл у народнай стыхіі беларускай песьні, праняцца гэтай стыхіяй і выявіць яе красу, якая ня мае ніякіх „службовых“ адносінаў да савецкай дыктатуры пралетарыяту. Паход-жа апошнім часам у БССР на беларускую культуру, паход самы рашучы, аканчальна падцінае там крыльлі беларускаму мастацкаму творству агулам і такому-ж творству ў галіне беларускай песьні і музыкі.

Словам, Забэйда ў нас — гэта рэдкая асаблівасьць. Слушна аб ім кажа Р. Шырма:

„Толькі такі мастак-артыст, як Забэйда-Суміцкі, патрапіў выявіць беларускую народную песню ў шырокі культурны сьвет. Яму першаму належыць чэсьць і ўперадчы гэтых песень праз грамафонныя пліткі для шырокага карыстаньня ў краі і заганіцай“. („Калосьце“ № 2 (II), 37).

М. Забэйда — па мойму — павінен такім чынам асабліваю ўвагу звярнуць прадусім на беларускую народную песню. Чаму? а) Сусьветная сьпявачая культура так багатая, што калі для яе выключна не пасьвяціцца М. Забэйда, балючай шкоды ня будзе. б) Новая беларуская сьпявача-музычная культура, якая цяпер толькі *in statu fieri*, у пачаткавай стадыі тварэньня, на Алімпі якой яўнае прызваньне М. Забэйды, калі-б ёй ён не па-

связаіўся больш, як чаму іншаму, мела-б сапраўды вялікую стра-ту. с) М. Забэйда шмат ужо даў, і шмат можа яшчэ даць новай беларускай культуры, а праз яе можа шмат новага і арыгіналь-нага ўнесці ў скарбніцу культуры агульна-людзкай.

* * *

На заканчэнне яшчэ некалькі кароткіх уваг. Астаецца па-жадаць: а) каб М. З. не пераставаў далей працаваць над бела-рускай песняй і пяў яе пры кожнай магчымай нагодзе, нясучы яе чары ў беларускі народ і на ўвесь сьвет; б) каб прымаў са-мае блізкае ўчасьце пры гармонізацыі і апрацоўцы беларускай песьні мастакамі-музыкантамі, якія часта ня маюць належнага адчуўця беларускай стыхіі; с) каб не агранічыўся 10-цю белару-скімі песнямі, якія ён ужо наспяваў на грамафонныя пліткі, а каб у гэтым кірунку зрабіў яшчэ больш, каб маглі чуць За-бэйдаву беларускую песню як найшырэйшыя сялянскія масы; д) каб студыяваў беларускі народны фольклёр, прадусім у яго галіне песьні, а так-жа каб не закідаў студыяў і агулам аб Бе-ларусі. Асабістая культура М. Забэйды і яго далейшая над сабой праца, чаго ён ніколі не забываецца, памагае яму ў яго мастац-кай працы агулам, а глыбейшае пазнаньне беларускага народу і беларускай культуры дасць яму магчымасьць лягчэй рабіць далейшыя поступы ў галіне беларускай песьні; е) з боку-ж бе-ларускага грамадзянства мастаку нашаму належыцца поўнае прызнаньне і ўсякае магчымае, а прадусім маральнае, падтры-маньне. А гэта ўсё праз увагу на тое культурна-мастацкае ба-гацьце беларускай народнай песьні і на тое, што з яе мастак наш можа выдабыць і даць сучаснай новай нацыянальнай бела-рускай культуры. Бо вось што кажа аб песьні народнай Вялікі Адам Міцкевіч:

„O wieści gminna! Ty arko przymierza
Między dawnemi i młodszeimi laty:
W tobie lud składa broń swego rycerza,
Swych myśli przędzę i swych uczuć kwiaty.

Arko! Tyś żadnym niezłamana ciosem,
Pòki cię własny twój lud nie znieważy;
O pieśni gminna, ty stoisz na straży
Narodowego pamiątek kościoła...

Płomień rozgryzie malowane dzieje,
Skarby mieczowi spustoszą złodzieje:
Pieśń ujdzie cało!...”

KNIŽKI TAHO-Ž AŬTARA

1. **Doktar Francišak Skaryna**, pieršy drukar biełaruskі (1525—1925). Vilnia, 1925 h.
2. **Biełaruskaja mova ŭ školach Bielarusi XVI i XVII stah.** Vilnia, 1928 h.
3. **Rodnaja mova ŭ šviatyniach.** Vilnia, 1929 h.
4. **Franciš Bahuševič:** jaho žyćcio i tvorčasć (u tryc-catyja ŭhodki śmierci). Vilnia, 1930 h.
5. **Вітаўт Вялікі і Беларусы.** Вільня, 1930 г.
6. **Kazimier Svajak:** narys ab jahonaj ideolohii (u pia-tyja ŭhodki śmierci). Vilnia, 1931 h.
7. **Kastuś Kalinoŭski,** „Mužyckaja praŭda“ i ideja nie-zaležnaści Bielarusi. Vilnia, 1933 h.
8. **праф. Браніслаў Эпімах-Шыпіла:** з яго жыцця і працы. Вільня, 1935 г.
9. **Да гісторыі беларускага палітычнага вызва-леньня.** Вільня, 1935 г.
10. **З жыцця і дзейнасьці Казімера Сваяка** (у дзе-сятыя ўгодкі яго сьмерці). Вільня, 1936 г.
11. **Mahnušeŭski, Paŭluk Bachrym, Babroŭski** (da vy-tokaŭ biełaruskaha adradžeńnia). Vilnia, 1937 h.
12. **Božaje Slova** na niadzieli i šviaty. Vilnia, 1938 h.
13. **Lekcyi i Evanelii** na niadzieli i šviaty. Vilnia, 1938 h.
14. **Міхал Забэйда-Суміцкі і беларуская народная песьня.** Вільня, 1938 г.

1245 0,48 коп (1986)

Р 1 5117

1825

АД. СТАНКЕВІЧ

МІХАЛ ЗАБЭЙДА-СУМІЦКІ
і
беларуская народная песня